

ПОНЯТТЯ «УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО» В ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

THE CONCEPT OF «CONSCIOUS PARENTING» IN THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIONOMIC SPECIALTIES

У статті підіймається питання сучасних трансформацій сім'ї як суспільного інституту, здатності сучасних батьків забезпечити кожній дитині сімейне виховання, можливості духовного та фізичного розвитку. Констатується розрив між наявним науковим знанням та широкою практикою реалізації виховної функції сім'ї.

Здійснено аналіз вибраних праць іноземних дослідників щодо усвідомленого батьківства. Детальне опрацювання відповідного поняття дозволяє включити питання усвідомленого батьківства у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей. Виділено три взаємодоповнювані напрями руху до усвідомленого батьківства: напрям руху до самих себе (S. Tsabary), напрям руху до сприяння дитині в реалізації її потреб (L. Petro), напрям руху за рівнями розвитку батьківства (K. Barta).

У співставленні (за S. Tsabary) процесу виховання дитини із своїми власними почуттями у процесі саморозвитку батьків відкривається трансформаційний потенціал «батьківської подорожі». Теоретично обґрунтовано (посилаючись на праці L. Petro) можливість збільшення цього потенціалу через усвідомлення батьками логічного ланцюжку: поведінка дитини – потреба дитини – спільна із дитиною дія. При цьому динаміка розвитку до усвідомленого батьківства (за K. Barta) відображена в перехідних рівнях безпорадного батьківства; виховання, орієнтованого на батьків; нормоцентризованого батьківства; принципового батьківства; професійного батьківства; батьківства досягнень; рівноправного та адаптивного батьківства.

Пропонована в статті широка суспільна дискусія покликана осмислити переваги та наслідки можливих підходів та рівнів батьківського виховання, для визначення того, що найкраще підходить для дитини, батьків, спільноти зараз і в майбутньому. Започаткування такої дискусії в колі студентів соціономічних спеціальностей вбачається продуктивним з точки зору її подальшого поширення в суспільстві майбутніми педагогами, психологами, менеджерами соціокультурної діяльності, фахівцями з соціальної роботи, кожним на своєму місці та в мультидисциплінарних командах.

Поставлене до дискусії питання місця представників старших поколінь – бабусь і дідухів – з точки зору усвідомленого батьківства. **Ключові слова:** усвідомлене батьківство, дитина, суспільна дискусія, майбутні фахівці

соціономічних спеціальностей, професійна підготовка.

The article raises the issue of modern transformations of the family as a social institution, the ability of modern parents to provide each child with a family upbringing, opportunities for spiritual and physical development. There is a gap between the existing scientific knowledge and the widespread practice of implementing the educational function of the family.

The article analyzes selected works of foreign researchers on conscious parenting. Detailed elaboration of the relevant concept allows to include the issue of conscious parenting in the content of training of future specialists in socio-nomic specialties. There are three complementary directions of movement towards conscious parenthood: the direction of movement towards oneself (S. Tsabary), the direction of movement towards helping the child to realize his needs (L. Petro), the direction of movement according to the levels of parenthood development (K. Barta). The transformational potential of "parental travel" opens in comparison (according to S. Tsabary) of the process of raising a child with parents' own feelings in the process of parental self-development. The possibility of increasing this potential through parents' awareness of the logical chain: the child's behavior - the child's need - the joint action with the child, is theoretically substantiated (referring to L. Petro's work). In this case, the dynamics of development to conscious parenthood (according to K. Barta) is reflected in the transitional levels of helpless parenthood; parent-centered education; normocentric parenting; principled paternity; professional parenting; paternity of achievements; equal and adaptive parenting.

The broad public discussion proposed in the article is designed to understand the benefits and consequences of possible approaches and levels of parenting, to determine what is best for the child, parents, community now and in the future. Initiating such a discussion among students of socio-nomic specialties is considered the most productive in terms of its further dissemination in society by future teachers, psychologists, socio-cultural managers, social workers, each in their place and in a multidisciplinary team.

The question of the place of the representatives of the older generations - grandparents – in the theory of conscious fatherhood is brought up for discussion.

Key words: conscious parenting, child, public discussion, future specialists in socio-nomic specialties, professional training.

УДК 37.015.31:173.5-055.22
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.26>

Купенко О.В.,

докт. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Суспільство першої половини ХХІ ст. зазнає трансформацій у всіх сферах його існування. Опинившись на перетині цих трансформацій, сім'я (як суспільний інститут) зазнає руйнування своїх традиційних форм і функцій. Незмінним має

залишатися одне – мета забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

У складних економічних умовах сучасності батьки змушені зосередитися на виживанні, але діти мають емоційні потреби, розв'язання

яких залежить від присутності разом із дитиною дорослих.

Розширена сім'я стає все більш рідкісним явищем, а нуклеарні сім'ї шукають власний шлях батьківства. Навіть подружжя, які свідомо і впевнено планують народження дитини, по мірі того як швидко дитина зростає в своїх думках і бажаннях, зтикаються із труднощами в процесі виховання. Батьки передбачають у дітях власне майбутнє, але дитина зростає і у неї складається свій план і на сьогодні, і на перспективу. Природні вікові кризи стають випробуванням для сімейних зв'язків і створюють ризики віддалення дітей від батьків. Запобігти їм покликані знання про різні підходи в вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У цій статті зосереджуємося на одному з підходів у вихованні – усвідомленому батьківстві. Цей підхід є в полі пошуку сучасних науковців, зокрема, відповідні дослідження щодо змісту поняття, уявлень про нього сучасної молоді, формування відповідних компетентностей здійснювали С. Калаур, Г. Лактіонова, Л. Смаліус, І. Томаржевська, К. Федюшкіна, Н. Шавровська та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Спостерігається розрив між наявним науковим знанням та широкою практикою реалізації виховної функції сім'ї. У вирішенні цієї проблеми доцільною вбачається роль представників соціологічних спеціальностей як таких, що покликані впливати на соціальну взаємодію для розв'язання актуальних соціальних ситуацій і проблем, досягнення позитивних змін, надання допомоги. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців за цими спеціальностями в свою чергу вимагає детального дослідження змісту поняття «усвідомлене батьківство». Продуктивним представляється звернення до міжнародного досвіду та досліджень щодо усвідомленого батьківства як такого, що спрямовує батьків контролювати перш за все себе самих.

Мета статті – проаналізувати праці іноземних дослідників щодо усвідомленого батьківства для включення виділених висновків у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Н. Chand та R. Singh зазначають, що вимогливість, теплота і чуйність, контроль і строгість є основними детермінантами стилю виховання, однак, з іншого боку, підкреслюють, що на основі цих детермінантів батьківство можна визначати у різних його варіантах від потурання до авторитарності, від влади до безпорадності [2].

Перш за все, батьківство – це нескінченна робота, з моменту народження батьки завжди мають бути поруч, щоб задовольнити потреби дитини. По мірі того, як можливість діяти дитини

зростає, відповідальність батьків не зникає, але змінюється [2]. S. Tsabary та L. Petro порівнюють усвідомлене батьківство із подорожжю. Якщо прийняти цю метафору, то для батьків знадобляться певні дороговкази та зусилля для вибору напрямку руху.

Аналіз праць іноземних дослідників дозволив виділити три взаємодоповнювані напрями руху: до самих себе (S. Tsabary), до сприяння дитині в реалізації її потреб (L. Petro), за рівнями розвитку батьківства (K. Barta). Схарактеризуємо ці напрями детальніше.

S. Tsabary пропонує поглянути на батьківство як на процес, включаючи окремі його моменти й осягаючи перспективу.

Наведемо кілька ключових тез S. Tsabary щодо моменту:

- діти занадто егоїсти, щоб думати про нас; тут і зараз, коли вони грають, – вони думають лише про себе і не варто сприймати це особисто;

- дорослому співставити свої емоції з емоціями дитини набагато ефективніше, ніж вимагати зворотного від дитини. Кидати виклик емоціям дитини – це значить бути в опорі з нею;

- дорослий більше навчає своїм прикладом, ніж будь-яким іншим способом, діти все бачать і наслідують;

- неадекватна поведінка – це крик дитини: «Будь ласка, допоможи мені»;

- якщо ж наші діти – підлітки, то вже минув час, коли вони збиралися просити нашого дозволу на будь-що;

- у будь-якому разі, у будь-який конкретний момент усвідомлене батьківство використовує всі конфлікти як лабораторію для навчання [4].

Наведемо кілька ключових тез S. Tsabary щодо процесу:

- кожен із нас уявляє, що ми будемо найкращими батьками, і більшість із нас справді хороші люди, які відчувають велику любов до своїх дітей. Звичайно, не через брак любові ми нав'язуємо свою волю дітям. Скоріше, це походить від відсутності усвідомленості. Реальність така, що більшість із нас не усвідомлює динаміки процесу, яка існує у наших стосунках із нашими дітьми;

- усвідомлене батьківство – це безперечна довіра до інтуїції дитини;

- усвідомлене батьківство – це прагнення відчувати єдність і партнерство у стосунках із дітьми, що за характером дуже відрізняється від звичної практики домінування. Але оскільки наші діти такі піддатливі, ми часто ігноруємо запрошення стати їх духовним партнером [4].

Паралельно із цим S. Tsabary виокремлює й інший процес:

- у прагненні досягти єдності між дітьми і собою дорослий відкриває спілкування з власним забутиим «я», встановлення значущого партнерства

з дітьми неминуче змусить дорослого зайнятися саморозвитком;

– надаючи нам спосіб позбутися яєчної шкаралупи нашого еґо і зробити крок до свободи, наші діти сприяють нашій еволюції. Ми отримуємо трансформаційний потенціал «батьківської подорожі»: незважаючи на те, що дитина з'являється у формі «меншої», сприйнятливої до примх і вказівок більш могутніх батьків, саме статус дитини має потенціал, щоб викликати найбільшу трансформацію в батьків;

– хоча батьки можуть вважати, що їх найважливіша мета – добре виховувати своїх дітей, є й інша мета – піднятися до найбільш «пробудженої», справжньої особистості, якою ви можете бути;

– коли дорослий набирається сміливості відмовитися від контролю, властивого ієрархічному підходу, і крокує до духовного потенціалу кругової динаміки «батько-дитина», то стає все більш вільним від конфліктів і боротьби за владу. Тоді динаміка батьків і дітей стає трансцендентним досвідом, сповненим душевних обмінів гідних істот, які визнають цінність партнера [4].

Отже, узагальнюючи тези S. Tsabary, виокремлюємо серед напрямів руху до усвідомленого батьківства співставлення процесу змін дитини у ході дорослішання із власним процесом саморозвитку батьків, через це – краще розуміння дитини і досягнення партнерства.

Аналіз праць L. Petro дозволяє виокремити ще один напрям руху до усвідомленого батьківства. Пропонується звернути увагу на емоції дитини. Йдеться про виховання творчих, впевнених і турботливих людей, а також про те, щоб дати дітям емоційну грамотність для цього. Діти повинні знати, що вони відчувають. Вони приходять у цей світ, і в них вибухають всі ці емоції, і вони не мають уявлення, що відбувається, особливо дуже маленькі діти. Завдання батьків, за L. Petro, – визначити потребу, зв'язати її з почуттями, а потім разом вирішити проблему. У якості прикладу наводиться розв'язання кейсу про дитину, яка продовжує стрибати на дивані в чужому будинку чи публічному місці, де це недоречно. Пропоноване розв'язання акцентує потребу дитини в грі та розвазі, а від цього визначає спільну дію: «Тобі так, весело стрибати на дивані! Він високий, а подушки м'які і забезпечують хороший відскок. Але це не нормально робити, через це диван брудниться. Давай я допоможу тобі знайти нове місце для гри». Для такого рішення батьки мають бути не з господарями будинку, і не в публічному місці, а з дитиною. Поведінка є формою спілкування, і коли ми перестанемо дивитися на поведінку щодо того, хороші чи погані наші діти, і почнемо усвідомлювати їх потреби та почуття, саме тоді ми почнемо бачити зміни [3].

Працюючи консультантом для батьків, L. Petro пропонує відмовитися від запитань типу: «Як

отримати можливість встановлювати обмеження?», «Як досягти прийнятної поведінки?», «Як змінити поведінку дитини?». Якщо поведінка дитини – це спосіб комунікації про її потреби, то її маємо не змінювати, а зрозуміти. Тоді виникають запитання: «Чим я можу допомогти дитині?», «Як я можу покращити стосунки зі своєю дитиною в цей момент?» або «Як я можу допомогти дитині регулювати власну поведінку?» [3].

Отже, L. Petro наполягає на думці, що усвідомлене батьківство – це не вседозволеність, не дозвіл дітям відчувати і робити все, що вони хочуть. Усвідомлене батьківство – це залишатися присутніми та на зв'язку з нашими дітьми, коли їм потрібно регулювання.

Третій із проаналізованих напрямів руху до усвідомленого батьківства – це оцінка власного поточного рівня розвитку щодо виховання дітей і бачення перспектив. K. Barta зазначає, прийнявши ідею про усвідомлене батьківство як процес змін і самонавчання самих батьків, дорослим також корисно розуміти власний рівень розвитку, вони можуть виявити та покращити його переваги, поділитися ними зі своїми дітьми, а також мінімізувати наслідки власних «сліпих плям» і упреждень. Отже, наведемо рівні розвитку щодо виховання дітей, за K. Barta:

– рівень 1.0 – безпорадне батьківство. Цей рівень може бути результатом перебування тривалий час у складних життєвих обставинах – занадто великій втомі, важкій хворобі або сильній залежності. Такі батьки мають власну дитину як «опікуна». Батьківський дар полягає в тому, що дитина вчиться самовихованню і самокеруванню, але ризик полягає в тому, що дитина стає надмірно напруженою, граючи роль дорослого;

– рівень 1.5 – виховання, орієнтоване на батьків. На відміну від рівня 1.0, батьки вимогливі до дитини, а не просто пасивно потребують. Дар батьків – моделювання особистої влади; «сліпа пляма» – неусвідомлення батьками потреб дитини, результатом чого є бунтівна або рабська її самоідентичності;

– рівень 2.0 – виховання, орієнтоване на норми. Батьки зосереджені на тому, щоб дитина вписувалася в існуючі норми, поводитися і виглядала так, як слід. Дар нормоцентрованого батьківства – це соціальна свідомість. Ризик для дитини – або стати гіперконформною, залежною від зовнішнього контролю, сильно сприйнятливою до тиску однолітків; або у дітей розвивається більш опозиційна орієнтація, коли вони відкидають соціальне визнання і поведуться всупереч;

– рівень 2.5 – принципове батьківство. Батьки ведуть принципний спосіб життя і забезпечують принципи для своєї дитини. Дар батьків полягає в тому, щоб забезпечити базову мораль, принципи, які можуть спрямовувати дитину до кращого

життя. «Сліпа пляма» батьків полягає в тому, що вони можуть віддати перевагу моралі, а не власній дитині;

– рівень 3.0 – професійне батьківство. Батьки є відкритими до вивчення нових способів стати кращими. В результаті вони часто стають дуже хорошими батьками. Ризик є в тому, що батьки можуть надмірно захопитися однією моделлю батьківства і бути не в змозі використовувати різні теорії;

– рівень 3.5 – виховання досягнень. Батьки хочуть, щоб їхня дитина досягла успіху в усьому, що вона робить, вони також зосереджені на досягненні успіху саме як батьки. Цей рівень відрізняється від рівня 3.0 тим, що батьки рівня 3.5 більше зацікавлені в гнучкому випробовуванні різних моделей і прийомів, якщо це працює на кращий результат. Дар – розвиток моделей успіху та досягнень, які будуть служити дитині все життя. «Сліпа пляма» полягає в тому, що батьки можуть не помічати високого рівня стресу дитини;

– рівень 4.0 – рівноправне батьківство. Батьки зосереджуються на розвитку стосунків зі своєю дитиною. Дитина вчиться бути справжньою і відчувати себе коханою беззастережно. «Сліпа пляма» полягає в тому, що ці батьки часто ненавмисно створюють модель поблажливості до дитини, яка завдає більше шкоди, ніж якби були встановлені жорсткі обмеження;

– рівень 4.5 – адаптивне батьківство. Батьки, як правило, бачать переваги та наслідки всіх попередніх стилів і знаходяться в найкращій ситуації, оскільки можуть гнучко та оперативно визначати стилі батьківства, які найкраще підходять для дитини/батьків/спільноти зараз і в майбутньому. Таке батьківство складніше, відповідне навчання потребує більше часу. Для цього також потрібне бачення перспективи [1].

Отже, за К. Barta, L. Petro, S. Tsabary, напрями руху до усвідомленого батьківства виглядають скоріше як узагальнені рекомендації, ніж як чіткі приписи для дії. Разом із тим не представляється можливим знайти якісь стандартні відповіді та приписи для кожної виховної ситуації, кожної дитини, кожної сім'ї. Так, в якості особливого випадку маємо батьківство в умовах війни. Батьки перебувають тривалий час у складних життєвих обставин, і це характерне не лише для рівня батьківства 1.0 (за К. Barta), але для всіх рівнів. Діти перебувають тривалий час у складних життєвих обставин. Потрібні відповідні наукові дослідження, але потрібна й цілеспрямована дискусія з батьками. Тому й приймаємо (за S. Tsabary та L. Petro) метафору подорожі щодо визначення сутності усвідомленого батьківства.

Пропонуючи включення у зміст професійної підготовки студентів соціономічних спеціальностей працю, висновків і рекомендацій щодо усвідомленого батьківства (з метою поширення ними відповідних

підходів у вихованні) маємо складну задачу, адже більшість студентів не володіє власним батьківським досвідом. Однак, розуміння того, що усвідомлене батьківство – це скоріше набір запитань, ніж набір готових відповідей, приводить до думки, що саме такий зміст має бути включеним у процес професійної підготовки і, скоріше, не в лекціях, а в запрошеннях до дискусії та власного пошуку.

Саме широка дискусія щодо сучасних підходів у вихованні вбачається потрібною в суспільстві, де занадто багато насильства по відношенню до дітей та численною є група дітей, позбавлених батьківського піклування. Започаткування такої дискусії в колі студентів соціономічних спеціальностей вбачається продуктивним з точки зору її подальшого поширення майбутніми педагогами, психологами, менеджерами соціокультурної діяльності, фахівцями з соціальної роботи та їх мультидисциплінарними командами.

Розглядаючи теоретичні напрацювання щодо усвідомленого батьківства, хотіли б також звернути увагу на певну дискусійну, на наш погляд, позицію. Отже, теорія усвідомленого батьківства передбачає здатність батьків побачити перспективу. Однак, з іншого боку, констатується, що таку перспективу більшість батьків ще не розробили, оскільки вона зазвичай виникає пізніше в житті людини. Як зазначає К. Barta, це може призвести до оцінки переваг наявності в сім'ї бабусь, дідусів як старших наставників для батьків і дітей [1].

Теорія усвідомленого батьківства передбачає приклад батьківської поведінки для дітей. Так, Н. Chand та R. Singh зазначають: із самого раннього віку діти спостерігають, як батьки реагують на певну ситуацію, і в більшості випадків йдуть по слідах батьків, навіть не замислюючись, правильно це чи неправильно [2]. При цьому К. Barta зазначає, якщо ми хочемо побудувати мудрішу культуру, глибшу душу, яскравіший розум і більшу духовну здатність, нам потрібно інвестувати в передачу мудрості між поколіннями [1]. Із цього випливає, що наше майбутнє не лише в руках наших дітей, але й в нашому сьогоднішньому ставленні до представників старшого покоління, своїх власних батьків. Однак теорія усвідомленого батьківства лише дуже обережно згадує про наявність у батьків їх батьків, не розвиваючи тему досягнення ними між собою і з дітьми єдності, партнерства. На нашу думку, це питання потребує окремої уваги в теорії усвідомленого батьківства.

Висновки. В сучасному суспільстві актуальною представляється широка дискусія щодо продуктивності використовуваних наразі форм виховання. Активізувати таку дискусію здатні майбутні фахівці соціономічних спеціальностей, озброєні знаннями різних підходів у вихованні. Серед таких підходів увагу дослідників привертає усвідомлене батьківство. Цей підхід передбачає зсув уваги

з контролю поточної поведінки дитини на перспективу цілого життя: в співставленні процесу дорослішання дитини із процесом саморозвитку дорослого; у виокремленні рівнів розвитку батьків щодо виховання дітей; в уважному спостереженні за поведінкою і розпізнаванні в ній потреб дитини. Виходячи із розкритих у статті цих трьох напрямів до усвідомленого батьківства, студентам-практикам пропонується продумати заходи для організації відповідної суспільної дискусії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Barta K. STAGES and Parenting. *Integral Review*. 2020. Vol. 16. P. 120-127.
2. Chand H., Singh R. Conscious Parenting : An Art of Parenting. *Indian Farmers' Digest*. 2016/ Vol. 49. No. 04. P. 42-44.
3. Petro L. The ABC's of Conscious Parenting Transcript. URL : <https://www.teach-through-love.com>
4. Tsabary S. The conscious parent : transforming ourselves, empowering our children. Vancouver, 2014. 334 p.